

JAROSŁAW ROLEWSKI   Prawda empiryczna i prawda transcendentálna w ontologii Kanta

Kant I., Kritik der reinen Vernunft, w: Kants Gesammelte Schriften, hrsg. von der Preussischen Akademie der Wissenschaften, Berlin 1911, Bd. IV.

Kant I., Krytyka czystego rozumu, przeł. R. Ingarden, PWN, Warszawa 1957.

Rolewski J., Kant a metafizyka, Instytut Wydawniczy PAX, Warszawa 1991.

JACINTO RIVERA DE ROSALES   Teoria przejawów i pięć poglądów na świat w Teorii Wiedzy Johanna Gottlieba Fichtego

Fichte J. G., Die Anweisung zum seligen Leben, GA, Reihe Werke, Bd. I, 9, Werke 1806–1807, hrsg. von H. Gliwitzky, R. Lauth, Friedrich Frommann–Günther Holzboog Verlag, Stuttgart–Bad Cannstatt 1995.

Fichte J. G., List do Jacobiego z 3 maja 1810, Gesamtausgabe der Bayerischen Akademie der Wissenschaften (GA), Reihe Briefe, Bd. III, 6, Briefe 1806–1810, hrsg. Von E. Fuchs, H. Gliwitzky, R. Lauth, P. K. Schneider, Friedrich Frommann–Günther Holzboog Verlag, Stuttgart–Bad Cannstatt 1997.

Fichte J. G., Vorlesung in Wissenschaftslehre im Winter 1804, GA, Reihe Nachgelassene Schriften, Bd. II, 8, Nachgelassene Schriften 1804–1805, hrsg. von R. Lauth, H. Gliwitzky unter Mitwirkung von E. Fuchs, E. Ruff, P. K. Schneider, Friedrich Frommann–Günther Holzboog Verlag, Stuttgart–Bad Cannstatt 1985.

Fichte J. G., Wissenschaftslehre 1807, GA, Reihe Nachgelassene Schriften, Bd. II, 10, Nachgelassene Schriften 1806–1807, hrsg. von H. Gliwitzky, R. Lauth, unter Mitwirkung von E. Fuchs, M. Ivaldo, P. K. Schneider, A. M. Schurr-Lorusso, Friedrich Frommann–Günther Holzboog Verlag, Stuttgart–Bad Cannstatt 1994.

Fichte J. G., Wissenschaftslehre 1810, GA, Reihe Nachgelassene Schriften, Bd. II, 11, Nachgelassene Schriften 1807–1810, hrsg. von E. Fuchs, H. Gliwitzky, R. Lauth, P. K. Schneider, Friedrich Frommann–Günther Holzboog Verlag, Stuttgart–Bad Cannstatt 1998.

Fichte J. G., Wissenschaftslehre 1812, GA, Reihe Nachgelassene Schriften, Bd. II, 13, Nachgelassene Schriften 1812, hrsg. von E. Fuchs, R. Lauth, H. G. von Manz, I. Radrizzani, P. K. Schneider, G. Zöllner, Friedrich Frommann–Günther Holzboog Verlag, Stuttgart–Bad Cannstatt 2002.

Fichte J. G., Wissenschaftslehre 1813, GA, Reihe Nachgelassene Schriften, Bd. II, 15, Nachgelassene Schriften 1813, hrsg. von E. Fuchs, H. G. von Manz, I. Radrizzani, P. K. Schneider, M. Siegel, G. Zöllner, Friedrich Frommann–Günther Holzboog Verlag, Stuttgart–Bad Cannstatt 2009.

Girndt H., Die fünffache Sicht der Natur im Denken Fichtes, „Fichte-Studien“, 1/1990.

<https://doi.org/10.5840/fichte199016>

EWA NOWAK   Transcendentalne pryncypium prawa: samozobowiązanie versus przymus

Bernstein A., The rights of states, the rule of law, and coercion: Reflections on Pauline Kleingeld's Kant and cosmopolitanism, "Kantian Review", 19(2)/2014.

<https://doi.org/10.1017/S136941541400003X>

Davidson D., Mental events, w: L. Foster, J. W. Swanson (eds.), Essays on Actions and Events. Clarendon Press, Oxford 1970.

Ellul J., Violence. Seabury Press, New York 1969.

Foot P., Natural Goodness, Clarendon Press, Oxford 2001.

<https://doi.org/10.1093/0198235089.001.0001>

Frierson P., Kant on mental disorder, Part 2: Philosophical implications of Kant's account, "History of Psychiatry", 20(3)/2009. <https://doi.org/10.1177/0957154X08337644>

Guyer P., Kant's deductions of the principle of right, w: M. Timmons (ed.), Kant's Metaphysics of Morals: Interpretative Essays, Oxford University Press, Oxford 2002.

Horn Ch., Nichtideale Normativität. Ein neuer Blick auf Kants politische Philosophie, Suhrkamp, Frankfurt am Main 2014.

Hegel G. W. F., Fenomenologia ducha, przeł. A. Landman, PWN, Warszawa 1963.

Hegel G. W. F., O naukowych sposobach rozważania prawa naturalnego, jego miejscu w filozofii praktycznej oraz relacji do pozytywnych nauk o prawie, przeł. M. Poręba, w: tegoż, Ustrój Niemiec i inne pisma polityczne, Spacja-Aletheia, Warszawa 1994.

Hegel G. W. F., Zasady filozofii prawa, przeł. A. Landman, PWN, Warszawa 1969.

Kant I., Krytyka czystego rozumu, t. II, przeł. R. Ingarden, PWN, Warszawa 1986.

Kant I., Krytyka praktycznego rozumu, przeł. J. Gałęcki, wyd. II, PWN, Warszawa 1984.

Kant I., Metafizyka moralności, przeł. E. Nowak, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005.

Kant I., Spór fakultetów, przeł. M. Żelazny, Wydawnictwo Rolewski, Toruń 2003.

Kant I., Uzasadnienie metafizyki moralności, przeł. M. Wartenberg, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005.

Kant I., Zum ewigen Frieden, II, w: tegoż, Werke, Bd. 6 (wydanie zgodne z Akademie-Ausgabe), Könenmann Verlagsgesellschaft GmbH, Köln 1995.

Kelsen H., Reine Rechtslehre (1934), hrsg. von M. Jestaedt, Mohr Siebeck, Tübingen 2008.

<https://doi.org/10.1628/978-3-16-156465-9>

Kersting W., Kant über Recht, Mentis, Paderborn 2004.

Kleingeld P., Kants second thoughts on race, "The Philosophical Quarterly", 57(29)/2007.

<https://doi.org/10.1111/j.1467-9213.2007.498.x>

Kleingeld P., Kant and Cosmopolitanism. The Political Ideal of World Citizenship, Cambridge University Press, Cambridge 2011. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139015486>

- Kneser A., Das Prinzip der kleinsten Wirkung von Leibniz bis zur Gegenwart, Springer Fachmedien GmbH, Wiesbaden 1928. <https://doi.org/10.1007/978-3-663-16174-5>
- Louden R. B., Kant's Impure Ethics. From Rational Beings to Human Beings, Oxford University Press, Oxford, New York 2000.
- Mosayebi R., Das Minimum der reinen praktischen Vernunft. Vom kategorischen Imperativ zum allgemeinen Rechtsprinzip bei Kant, Walter de Gruyter, Berlin-Boston 2013. <https://doi.org/10.1515/9783110324303>
- Nowak E., Autonomia jako zasada etyczności: Kant, Fichte, Hegel, Wydawnictwo UWr, Wrocław 2002.
- Paton H. J., Der kategorische Imperativ. Eine Untersuchung über Kants Moralphilosophie, Walter de Gruyter & Co., Berlin 1962.
- Schrader W. H., Pokój zawarowany prawem jako fundament jedności Europy. Rozważania wokół Kanta i Fichtego, przeł. E. Nowak, w: R. Kozłowski, P. W. Juchacz (red.), Filozofia a demokracja, Wydawnictwo Naukowe IF UAM, Poznań 2001.
- Seel G., How does Kant justify the universal objective validity of the law of right?, "International Journal of Philosophical Studies", 17(1)/2009. <https://doi.org/10.1080/09672550802610974>
- Seel G., Sind hypothetische Imperative analytische praktische Sätze?, w: O. Höffe (Hrsg.), Grundlegung zur Metaphysik der Sitten. Ein kooperativer Kommentar, Vittorio Klostermann, Frankfurt am Main 1989.
- Siemek M. J., Hegel als Philosoph des modernen Rechtsstaates, "Hegel Jahrbuch", 1/2008. <https://doi.org/10.1524/hgjb.2008.10.jg.169>
- Siemek M. J., Idea transcendentalizmu u Fichtego i Kanta, PWN, Warszawa 1977.
- Siemek M. J., Prawo etyczności a etyczność prawa, "Przegląd Filozoficzno-Literacki", 2-3(20)/2008.
- Siemek M. J., Wolność poza przymusami. Schiller a moralna i polityczna "tyrania rozumu", "Przegląd Filozoficzno-Literacki", 1(16)/2007.
- Siemek M. J., Wolność, prawo, sprawiedliwość. Filozofia praktyczna Kanta a polityczny etos nowoczesności, w: tegoż, Wolność, rozum, intersubiektywność, Oficyna Naukowa, Warszawa 2002.
- Simon J., Kant, Die fremde Vernunft und die Sprache der Philosophie, Walter de Gruyter, Berlin-New York 2003. <https://doi.org/10.1515/9783110204773>
- Waldron J., Transcendental nonsense and system in the law, "Columbia Law Review", 100(1)/2000. <https://doi.org/10.2307/1123555>
- Willaschek M., Recht ohne Ethik? Kant über die Gründe, das Recht nicht zu brechen, w: V. Gerhardt, T. Meyer (Hrsg.), Kant im Streit der Fakultäten, Walter de Gruyter, Berlin 2005.
- Willaschek M., Right and coercion: Can Kant's conception of right be derived from his moral theory?, "International Journal of Philosophical Studies", 17(1)/2009. <https://doi.org/10.1080/09672550802610982>
- Willaschek M., Which imperatives for right? On the prescriptivity of juridical laws in Kant's Metaphysics of Morals, w: M. Timmons (ed.), Kant's Metaphysics of Morals: Interpretative Essays. Oxford University Press, Oxford 2002.

Willaschek M., Why the doctrine of right does not belong in the Metaphysics of Morals: On some basic distinctions in Kant's Moral Philosophy, "Jahrbuch für Recht und Ethik", 5/1997.

JAN HARTMAN   O tak zwanym prymacie rozumu praktycznego

Habermas J., Teoria i praktyka, przeł. M. Łukasiewicz, Z. Krasnodębski, PIW, Warszawa 1983.

Kant I., Krytyka praktycznego rozumu, przeł. J. Gałęcki, PWN, Warszawa 1984.

Siemek M. J., Wykłady z filozofii nowoczesności, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012.

NATALIA JUCHNIEWICZ   Siemek i filozofia techniki: dialektyka oświecenia a chytróść rozumu

Adorno T. W., Minima moralia. Refleksje z poharatanego życia, przeł. M. Łukasiewicz, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1999.

Habermas J., Filozoficzny dyskurs nowoczesności, przeł. M. Łukasiewicz, Universitas, Kraków 2000.

Habermas J., Praca i interakcja. Uwagi o jenańskiej Filozofii ducha Hegla w: tegoż, Teoria i praktyka. Wybór pism, przeł. M. Łukasiewicz, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1993.

Hegel G. W. F., Fenomenologia ducha, przeł. A. Landman, PWN, Warszawa 1963.

Hegel G. W. F., Jenaer Realphilosophie. Vorlesungsmanuskripte zur Philosophie der Natur und des Geistes von 1805-1806, hrsg. Johannes Hoffmeister, Akademie Verlag, Berlin 1969.

Hegel G. W. F., Jenaer Systementwürfe I, Felix Meiner Verlag, Hamburg 1986.

<https://doi.org/10.28937/978-3-7873-3230-4>

Heidegger M., Bycie i czas, przeł. B. Baran, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.

Heidegger M., Pytanie o technikę, w: Technika i zwrot, przeł. J. Mizera, Wydawnictwo Baran i Suszczyński, Kraków 2002.

Honneth A., Społeczna patologia rozumu. Intelktualne dziedzictwo krytycznej teorii, przeł. R. Michalski, w: S. Czerniak, R. Michalski (red.), Szkoła Frankfurcka. Współczesne perspektywy, Nowa Wieś k/Torunia 2010.

Honneth A., Walka o uznanie: moralna gramatyka konfliktów społecznych, przeł. J. Duraj, Zakład Wydawniczy "Nomos", Kraków 2012.

Horkheimer M., Krytyka instrumentalnego rozumu, przeł. H. Walentowicz, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2007.

Horkheimer M., T. W. Adorno, Dialektyka oświecenia, przeł. M. Łukasiewicz, Wydawnictwo Krytyki Politycznej, Warszawa 2010.

Lukács G., Młody Hegel, przeł. M. J. Siemek, PWN, Warszawa 1980.

Marcuse H., Człowiek jednowymiarowy. Badania nad ideologią rozwiniętego społeczeństwa przemysłowego, przeł. W. Gromczyński, PWN, Warszawa 1991.

Marks K., Kapitał. Krytyka ekonomii politycznej, przekład zbiorowy, t. I, Książka i Wiedza, Warszawa 1951.

Michalski R., Krytyczny program Szkoły Frankfurckiej w świetle antropologii filozoficznej A. Gehlena, w: S. Czerniak, R. Michalski, Filozofia jako samokrytyka rozumu. Meandry doktrynalnej ewolucji teorii krytycznej, Wydawnictwo Rolewski, Lubicz 2014.

Michalski R., Między katastrofą a utopią pojednania. Adornowska koncepcja śmiechu, w: S. Czerniak, R. Michalski, Filozofia jako samokrytyka rozumu. Meandry doktrynalnej ewolucji teorii krytycznej, Wydawnictwo Rolewski, Lubicz 2014.

Michalski R., Teoria władzy - władza teorii. Czy możliwa jest jeszcze teoria krytyczna?, w: S. Czerniak, R. Michalski, Filozofia jako samokrytyka rozumu. Meandry doktrynalnej ewolucji teorii krytycznej, Wydawnictwo Rolewski, Lubicz 2014.

Schnädelbach H., Aktualność Dialektyki Oświecenia, w: tegoż, Próba rehabilitacji »animal rationale«, przeł. K. Krzemieniowa, Oficyna Naukowa, Warszawa 2001.

Siemek M. J., Filozofia wobec wyzwań społecznej modernizacji, w: tegoż, Hegel i filozofia, Oficyna Naukowa, Warszawa 1998.

Siemek M. J., Ku krytyce "nie-instrumentalnego rozumu", w: tegoż, Hegel i filozofia, Oficyna Naukowa, Warszawa 1998.

Siemek M. J., Perypetie "dialektycznej wyobraźni", w: tegoż, W kręgu filozofów, Czytelnik, Warszawa 1984.

Siemek M. J., Poznanie jako praktyka. Prolegomena do przyszłej epistemologii, w: tegoż, Hegel i filozofia, Oficyna Naukowa, Warszawa 1998.

Siemek M. J., Prawo etyczności i etyczność prawa, w: tegoż, Hegel i filozofia, Oficyna Naukowa, Warszawa 1998.

Siemek M. J., Rozum między światłem i cieniem oświecenia, w: tegoż, Wolność, rozum, intersubiektywność, Oficyna Naukowa, Warszawa 2002.

Siemek M. J., Wolność jako zasada świata nowoczesnego, w: tegoż, Hegel i filozofia, Oficyna Naukowa, Warszawa 1998.

JAN WOLEŃSKI Epistemologia i epistemika po raz wtóry

Ajdukiewicz K., Metodologia i metanauka, "Życie Nauki", VI(31/32)/1948; przedruk w: K. Ajdukiewicz, Język i poznanie, t. II, PWN, Warszawa 1964.

Eisler R., Einführung in die Erkenntnistheorie, Barth, Leipzig 1925.

Gigerenzer G., D. J. Murray, Cognition as Intuitive Statistics, Erlbaum, Hillsdale 1987.

Goldman A., Empirical Knowledge, University of California Press, Berkeley-Los Angeles 1988.

Ingarden R., U podstaw teorii poznania, PWN, Warszawa 1971.

Janvid M., Naturalism and the Status of Epistemology, Department of Philosophy Stockholm University, Stockholm 2001.

Kahneman D., *Thinking, Fast and Slow*, Farrar, Straus and Giroux, New York 2011 [wydanie polskie: *Pułapki myślenia. O myśleniu szybkim i wolnym*, przeł. P. Szymczak, Media Rodzina, Poznań 2012].

Luper S., *Naturalized epistemology*, w: *The Routledge Encyclopedia of Philosophy*, ed. by E. Craig, vol. VI, Routledge, London 1998.

Quine W. v. O., *Epistemology Naturalized*, w: tegoż, *Ontological Relativity and Other Essays*, Columbia University Press, New York 1969 [wydanie polskie: *W. v. O. Quine, Epistemologia znaturalizowana*, w: tegoż, *Granice wiedzy i inne pisma filozoficzne*, przeł. B. Stanosz, PIW, Warszawa 1986]. <https://doi.org/10.7312/quin92204>

Siemek M., *Idea transcendentalizmu u Fichtego i Kanta. Studium z dziejów filozoficznej problematyki wiedzy*, PWN, Warszawa 1977.

Waismann F., *How I see philosophy?*, w: A. J. Ayer (ed.), *Logical Positivism*, Free Press, Glencoe 1956.

Woleński J., *Epistemologia. Poznanie, prawda, wiedza i realism*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005.

Woleński J., *Epistemologia i epistemika*, w: R. Marszałek, E. Nowak-Juchacz (red.), *Rozum jest wolny wolność - rozumna. Filozoficzne rozważania nad współczesnością pewnych tradycji*. Markowi J. Siemkowi w 60. rocznicę urodzin, Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa 2002.

Woleński J., *Jaka jest kognitywistyka(?) każdy widzi*, w: J. Woleński, A. Dąbrowski (red.), *Metodologiczne i teoretyczne problemy humanistyki*, Copernicus Center Press, Kraków 2014.

Woleński J., *Status epistemologii: pomiędzy racjonalizmem i transcendentalizmem*, w: M. Hetmański (red.), *Epistemologia współczesna*, Universitas, Kraków 2007.

Woleński J., *W sprawie "Dróg współczesnej filozofii"*, "Studia Filozoficzne", 11(168)/1979.

Woleński J., *W stronę logiki [Wybór artykułów]*, Aureus, Kraków 1996.

Woleński J., *Wykłady o naturalizmie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Toruń 2017.

WOLFRAM HOGREBE   Frege jako hermeneuta

Arystoteles, *Etyka nikomachejska*, przeł. D. Gromska, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008.

Blumenberg H., *Lebenszeit und Weltzeit*, Suhrkamp, Frankfurt am Main 1986.

Brentano F., G. Frege, Ch. Thiel, *Próby gramatyki filozoficznej*, Wydawnictwo UWr, Wrocław 1997.

Bromand J., *Philosophie der semantischen Paradoxien*, Mentis, Paderborn 2001.

Bromand J., *Wovon man nicht sprechen kann...*, Bouvier, Bonn 2000.

Beeh V., *Sprache und Spracherlernung Unter mathematisch-biologischer Perspektive*, De Gruyter, Berlin–New York 1981. <https://doi.org/10.1515/9783110866995>

Beeh V., *Verständnis ohne Erkenntnis. Freges Sinn und Tarskis undefinierbarkeit*, w: J. Lechner (Hrsg.), *Analyse, Rekonstruktion, Kritik. Logisch-philosophische Abhandlungen*, Peter Lang, Frankfurt am Main 1998.

- Carrier M., *Bedeutung und Naturbeschreibung*, Bouvier, Bonn 2000.
- Chaitin G. J., *The Unknowable*, Springer, Berlin–New York 1999.
- Davidson D., *Interpretacja radykalna*, przeł. P. Józefowicz, w: B. Stanosz, *Eseje o prawdzie, języku i umyśle*, PWN, Warszawa 1992.
- Davidson D., *Prawda i znaczenie*, przeł. J. Gryz, w: B. Stanosz (red.), *Eseje o prawdzie, języku i umyśle*, PWN, Warszawa 1992.
- Davidson D., *Truth and Interpretation*, Oxford University Press, Oxford 1984.
- Derra A., *Podstawowe pojęcia Fregeowskiej semantyki*, „*Studia Semiotyczne*”, 26/2007.
- Frege G., *Aufzeichnungen für Ludwig Darmstaedter*, w: tegoż, *Nachgelassene Schriften*, hrsg. von H. Hermes, F. Kaulbach, Felix Meiner, Hamburg 1969.
- Fichte G., *Einige Vorlesungen über die Bestimmung des Gelehrten*, GA, Reihe Werke, Bd. I, 3, hrsg. von R. Lauth, H. Jacob, Friedrich Frommann–Günther Holzboog, Stuttgart–Bad Cannstatt 1966.
- Frege G., *Erkenntnisquellen der Mathematik und Naturwissenschaften*, w: tegoż, *Nachgelassene Schriften*, hrsg. von H. Hermes, F. Kaulbach, Felix Meiner, Hamburg 1969.
- Frege G., *Kleine Schriften*, hrsg. von I. Angelelli, Georg Olms, Darmstadt 1967.
- Frege G., *Logik (1897)*, w: G. Frege, *Nachgelassene Schriften*, hrsg. von H. Hermes, F. Kaulbach, Felix Meiner, Hamburg 1969.
- Frege G., *Logische Untersuchungen*, w: tegoż, *Kleine Schriften*, hrsg. von I. Angelelli, Wissenschaftliche Buchgesellschaft & Georg Olms, Darmstadt–Hildesheim 1967.
- Frege G., *Neuer Versuch der Grundlegung der Arithmetik (1924/25)*, w: tegoż, *Nachgelassene Schriften*, hrsg. H. Hermes, F. Kaulbach, Felix Meiner, Hamburg 1969.
- Frege G., *Podstawy arytmetyki. Logiczno-matematyczne badania nad pojęciem liczby*, w: F. Brentano, G. Frege, Ch. Thiel, *Próby gramatyki filozoficznej*, Wydawnictwo UWr, Wrocław 1997.
- Frege G., *Vermischte Bemerkungen*, Suhrkamp, Frankfurt am Main 1977.
- Frege G., *Zahlen und Arithmetik (1924/25)*, w: tegoż, *Nachgelassene Schriften*, Bd. I, hrsg. von H. Hermes, F. Kambartel, F. Kaulbach, Felix Meiner, Hamburg 1969.
- Gabriel G., *G. Frege über semantische Eigenschaften der Dichtung*, „*Linguistische Berichte*“, 8/1970.
- Gabriel G., *Freges verborgene Erkenntnistheorie*, w: V. Gerhardt, N. Herold (Hrsg.), *Perspektiven des Perspektivismus*, Königshausen & Neumann, Würzburg 1992.
- Gabriel G., *Literarische Form und nicht-propositionale Erkenntnis in der Philosophie*, w: tegoż, *Zwischen Logik und Literatur. Erkenntnisformen von Dichtung, Philosophie und Wissenschaft*, Verlag J. B. Metzler, Stuttgart 1991. https://doi.org/10.1007/978-3-476-03391-8_3
- Grodziński E., *Terminologia semiotyczna Gottloba Fregego analiza krytyczna*, „*Studia Semiotyczne*“, 19(20)/1994.
- Hobom B., *Die erstaunliche Ähnlichkeit des Menschen mit dem Wurm*, „*Frankfurter Allgemeine Zeitung*“, 13 lutego 2001.

Hogrebe W., Ahnung und Erkenntnis. Brouillon zu einer Theorie des natürlichen Erkennens, Suhrkamp, Frankfurt am Main 1996.

Hogrebe W., Metaphysik und Mantik. Die Deutungsnatur des Menschen, Suhrkamp, Frankfurt am Main 1992.

Klein C., Kategoriale Unterscheidungen als Grenzbereich des Propositionalen, Bonner Philosophische Vorträge und Studien, Bd. VI, Bonn 2000.

Kreis G., Was ist unmittelbare Erfahrung?, w: W. Hogrebe (Hrsg.), Mantik – Profile prognostischen Wissens in Wissenschaft und Kultur, Königshausen & Neumann, Würzburg 2005.

Kreiser L., Freges Nachgelassene Schriften, „Deutsche Zeitschrift für Philosophie“, 21/1973.

Kreiser L., Die Hörer Freges und sein Briefpartner Alwin Korselt, „Wittgenstein Studies“, 1/1995 (<http://sammelpunkt.philo.at/448/1/24-1-95.TXT>).

Platon, List VII, 341e, w: tegoż, Listy, przeł. M. Maykowska, PWN, Warszawa 1987.

Quine W. v. O., Słowo i przedmiot, przeł. C. Cieśliński, Aletheia, Warszawa 1999.

Schildknecht Ch., Sense and Self. Perspectives on Nonpropositionality, Mentis, Paderborn 2002.

Sluga H. D., Gottlob Frege, Routledge, London 1980.

Stelzner W., Selbstbeschreibung und Identität, w: Fichtes Wissenschaftslehre 1794, hrsg. von W. Hogrebe, Suhrkamp, Frankfurt am Main 1995.

Schlegel F., Über die Unverständlichkeit, w: tegoż, Kritische Friedrich Schlegel Ausgabe, hrsg. von E. Behler, Bd. II, 1. Abt., Schöningh, München–Paderborn–Wien 1967.

Scholz O. R., Die allgemeine Hermeneutik bei Georg Friedrich Meier, w: A. Bühler (Hrsg.), Unzeitgemäße Hermeneutik. Verstehen und Interpretation im Denken der Aufklärung, Vittorio Klostermann, Frankfurt am Main 1994.

Wieland W., Platon und die Formen des Wissens, Vandenhoeck und Ruprecht, Göttingen.

Wittgenstein L., Dociekania filozoficzne, przeł. B. Wolniewicz, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000.

MARCO IVALDO   Transcendentalizm Fichtego w perspektywie Marka J. Siemka

Fichte J. G., Eigene Meditationen über Elementar-Philosophie, GA, Bd. II, 3, Nachgelassene Schriften 1793-1795, hrsg. von H. Jacob, R. Lauth, unter Mitwirkung von H. Gliwitzky und M. Zahn, Frommann-Holzboog, Stuttgart-Bad Cannstatt 1971.

Fichte J. G., Gesamtausgabe der Bayerischen Akademie der Wissenschaften (GA), hrsg. von R. Lauth, H. Jacob, H. Gliwitzki u.a., Friedrich Frommann-Günther Holzboog, Stuttgart-Bad Cannstatt 1962.

Fichte J. G., GA, Bd. II, 1, Nachgelassene Schriften 1780-1791, hrsg. von H. Jacob, R. Lauth, unter Mitwirkung von M. Zahn, Friedrich Frommann-Günther Holzboog, Stuttgart-Bad Cannstatt 1962.

Fichte J. G., Versuch eines erklärenden Auszugs aus Kants Kritik der Urteilskraft, GA, Bd. II, 1, Nachgelassene Schriften 1780-1791, hrsg. von H. Jacob, R. Lauth, Friedrich Frommann-Günther Holzboog, Stuttgart-Bad Cannstatt 1967.

Ivaldo M., Der entscheidende Punkt der praktischen Konzeption bei Fichte, w: M. Ivaldo, H.-G. von Manz, I. Radrizzani (Hrsg.), Vergegenwärtigung der Transzendentalphilosophie. Das philosophische Vermächtnis Reinhard Lauths, Königshausen & Neumann, Würzburg 2017.

Ivaldo M., Fichte, La Scuola, Brescia 2014.

Ivaldo M., Ragione pratica. Kant, Reinhold, Fichte, ETS, Pisa 2012.

Lauth R., Vernünftige Durchdringung der Wirklichkeit. Fichte und sein Umkreis, Ars Una, München 1994.

Siemek M. J., Bild und Bildlichkeit als Hauptbegriffe der transzendentalen Epistemologie Fichtes, w: E. Fuchs, M. Ivaldo, G. Moretto (Hrsg.), Der transzendentalphilosophische Zugang zur Wirklichkeit. Beiträge aus der aktuellen Fichte-Forschung, Frommann-Holzboog, Stuttgart-Bad Cannstatt 2001.

Siemek M. J., Fichtes und Hegels Konzept der Intersubjektivität, "Fichte-Studien", 23/2003.

<https://doi.org/10.5840/fichte20032342>

Siemek M. J., Fichtes und Husserls Konzept der Transzendentalphilosophie, w: W. Högrefe (Hrsg.), Fichtes Wissenschaftslehre 1794. Philosophische Resonanzen, Suhrkamp, Frankfurt am Main 1995.

Siemek M. J., Fichtes Wissenschaftslehre und die Kantische Transzendentalphilosophie, w: K. Hammacher (Hrsg.), Der transzendente Gedanke. Die gegenwärtige Darstellung der Philosophie Fichtes, Felix Meiner, Hamburg 1981.

Siemek M. J., Husserl und das Erbe der Transzendentalphilosophie, "Fichte-Studien", 1/1990.

<https://doi.org/10.5840/fichte199019>

Siemek M. J., Ich und Wir. Fichtes transzendentalphilosophische Begründung der Intersubjektivität, "Annalen für dialektische Philosophie", 4/1989.

Siemek M. J., Idea transcendentalizmu u Fichtego i Kanta, wyd. I, PWN, Warszawa 1977.

Siemek M. J., Die Idee des Transzendentalismus bei Fichte und Kant, przeł. M. J. Siemek przy wsparciu J. Garewicza, Felix Meiner, Hamburg 1984. <https://doi.org/10.28937/978-3-7873-2844-4>

Siemek M. J., Philosophische Resonanzen, Suhrkamp, Frankfurt am Main 1995.

Siemek M. J., Praktische Vernunft und Transzendentalphilosophie bei Fichte, w: K. Hammacher, A. Mues (Hrsg.), Erneuerung der Transzendentalphilosophie im Anschluß an Kant und Fichte. Reinhard Lauth zum 60. Geburtstag, Frommann-Holzboog, Stuttgart-Bad Cannstatt 1979.

Siemek M. J., Schelling gegen Fichte. Zwei Paradigmen des nachkantischen Denkens, w: A. Mues (Hrsg.), Transzendentalphilosophie als System. Die Auseinandersetzung zwischen 1794 und 1806, Felix Meiner, Hamburg 1989.

Siemek M. J., Transzendentalphilosophie und der "Primat des Praktischen", w: H. Reinalter (Hrsg.), Beobachter und Lebenswelt. Studien zur Natur-, Geistes- und Sozialwissenschaft, Thaur, Wien-München 1996.

Siemek M. J., Unendlichkeit und Schranke. Zum Fichteschen Entwurf einer transzendentalen Ontologie des Wissens, "Fichte-Studien", 31/2007. <https://doi.org/10.5840/fichte2007317>

Siemek M. J., Wissen und Tun. Zur Handlungsweise der transzendentalen Subjektivität in der ersten Wissenschaftslehre Fichtes, "Fichte-Studien", 10/1997. <https://doi.org/10.5840/fichte19971098>

MARIO MARINO „Aspółeczna towarzyskość” i ludzkie pożądanie: Kant, Herder i Hemsterhuis o antagonizmie władającym światem i ludzkim duchem

Dalberg C. von, Betrachtungen über das Universum. Mit Erläuterungen und Materialien, hrsg. von H.-B. Spies, M. A. Völker, Wehrhahn Verlag, Hannover 2011.

Grillenzoni P., Profilo della fortuna di Kant dal 1784 al 1870, Educatt, Milano 2005.

Hamann J. G., Briefwechsel, Bd. VII, Insel, Frankfurt am Main 1979.

Hammacher K., Unmittelbarkeit und Kritik bei Hemsterhuis, W. Fink, München 1971.

Heinz M., Genuß, Liebe und Erkenntnis. Zur frühen Hemsterhuis-Rezeption Herders, w: M. F. Fresco, L. Geeraedts, K. Hammacher (Hrsg.), Frans Hemsterhuis (1721–1790): Quellen, Philosophie und Rezeption, LIT Verlag, Münster–Hamburg 1995.

Heinz M. (Hrsg.), Herders ‚Metakritik‘. Analysen und Interpretationen, Frommann–Holzboog, Stuttgart–Bad Cannstatt 2013.

Hemsterhuis F., Lettre sur les désirs, w: F. Hemsterhuis, Oeuvres philosophiques. Édition critique par Jacob van Sluis, Brill, Leiden–Boston 2015.

Herder J. G., Briefe, Bd. 4: Oktober 1776 – August 1783.

Herder J. G., Gesamtausgabe 1763–1803, hrsg. von W. Dobbek, G. Arnold, Böhlhau, Weimar 1977–.

Herder J. G., Liebe und Selbstheit, w: J. G. Herder, Schriften zu Philosophie, Literatur, Kunst und Altertum 1774–1787, hrsg. von J. Brummack, M. Bollacher, Deutscher Klassiker Verlag, Frankfurt am Main 1994.

Herder J. G., Manuskripte aus dem Nachlaß, Bände in Vorbereitung, hrsg. von H. Clairmont, M. Heinz, H.-D. Irmischer, Frommann – Holzboog, Stuttgart – Bad Cannstatt 2020 (autor korzystał z rękopisów „Herder Berliner Nachlaß”, Staatsbibliothek Preußischer Kulturbesitz in Berlin, West).

Herder J. G., Myśli o filozofii dziejów, przeł. J. Gałeczki, t. 2, PWN, Warszawa 1962.

Herder J. G., Schriften zu Philosophie, Literatur, Kunst und Altertum 1774–1787,

hrsg. von J. Brummack, M. Bollacher, Deutscher Klassiker Verlag, Frankfurt am Main 1994.

Herder J. G., Werke in drei Bänden, hrsg. von W. Proß, Hanser, München–Wien 2002, Bd. 3/1: Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit.

Herrmann Ch. G., Kant und Hemsterhuis in Rücksicht ihrer Definition der Schönheit nebst einigen Einwürfen gegen Letztern. Eine Einladungsschrift zu seinen Vorlesungen, J. C. Göring, Erfurt 1791.

Herz M., Betrachtungen aus der spekulativen Weltweisheit (oryginalne wydanie: Königsberg 1771), Nabu Press, Berlin 2011, reprint.

Kant I., O pedagogice, przeł. D. Sztobryn, Dajas, Łódź 1999.

Kant I., Pomysły do ujęcia historii powszechnej w aspekcie światowym, przeł. I. Krońska, w: T. Kroński, Kant, Wiedza Powszechna, Warszawa 1966.

Kant I., Schriften zur Anthropologie, Geschichtsphilosophie, Politik und Pädagogik, Bd. 1, hrsg. von W. Weischedel, Suhrkamp, Frankfurt am Main 1977.

Marino M., L'anthropologie de la 'créature déficiente' [Mängelwesen] et la question de l'origine des langues: chemins de Gehlen vers Herder, „Revue Germanique Internationale”, 10/2009.
<https://doi.org/10.4000/rgi.332>

Marino M., Anthropologie und Freiheit. Über einige Aspekte der Herder-Kant Kontroverse, w: R. Kozłowski, K. M. Cern (red.), Etyka a współczesność, Wydawnictwo Naukowe IF UAM, Poznań 2007.

Matassi E., Istanza critica e filosofia della storia, Guida, Napoli 1984.

Proß W., Ein Reich unsichtbarer Kräfte. Was kritisiert Herder an Kant?, „Scientia Poetica”, 1/1997.

ANDREAS ARNDT „Nigdy nie byliśmy podmiotami”: uwagi w kwestii „śmierci podmiotu”

Arndt A., Subjektivität und Autorschaft. „Editio”, 16/2002.

Fink-Eitel H., Foucault zur Einführung, Junius, Hamburg 1992.

Foucault M., Archeologia wiedzy, przeł. A. Siemek, słowem wstępnym opatrzył J. Topolski, PWN, Warszawa 1977.

Foucault M., Kim jest autor?, przeł. T. Komendant, w: tegoż, Powiedziane, napisane. Szaleństwo i literatura, Aletheia, Warszawa 1999.

Foucault M., Mikrophysik der Macht. Über Strafjustiz, Psychiatrie und Medizin, Walter de Gruyter, Berlin 1976.

Foucault M., Słowa i rzeczy. Archeologia nauk humanistycznych, przeł. T. Komendant, Słowo/obraz terytoria, Gdańsk 2006.

Foucault M., Użytek z przyjemności, przeł. T. Komendant, w: tegoż, Historia seksualności, Czytelnik, Warszawa 1995.

Heidegger M., Bycie i czas, przeł. B. Baran, wyd. 2, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004.

Hegel G. W. F., Encyklopedia nauk filozoficznych, przeł. Ś. F. Nowicki, PWN, Warszawa 1990.

Hegel G. W. F., Fenomenologia ducha, przeł. A. Landman, PWN, Warszawa 1963.

Hegel G. W. F., Nauka logiki, przeł. A. Landman, t. 1, PWN, Warszawa 1967.

Hegel G. W. F., Vorlesungen über die Beweise vom Dasein Gottes, w: tegoż, Gesammelte Werke, Bd. 18, Vorlesungsmanuskripte II (1816–1831), hrsg. Von W. Jaeschke, Felix Meiner, Hamburg 1995.
<https://doi.org/10.28937/978-3-7873-3400-1>

Hegel G. W. F., Wykłady o estetyce, przeł. A. Landman i J. Grabowski, t. 1, PWN, Warszawa 1964.

Hegel G. W. F., Wykłady z filozofii dziejów, przeł. J. Grabowski, A. Landman, t. 1, PWN, Warszawa 1958.

Hegel G. W. F., Wykłady z filozofii religii, przeł. Ś. F. Nowicki, t. I, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006.

Hegel G. W. F., Zasady filozofii prawa, przeł. A. Landman, PWN, Warszawa 1969.

Latour B., Nigdy nie byliśmy nowocześni: studium z antropologii symetrycznej, przeł. M. Gdula, Oficyna Naukowa, Warszawa 2011.

Nietzsche F., Notatki z lat 1885–1887, przeł. M. Kopij, G. Sowiński, w: tegoż, Dzieła wszystkie, t. 12, Wydawnictwo Officyna, Łódź 2012.

Pissis J., Kants transzendentale Dialektik, Walter de Gruyter, Berlin–Boston 2012.

<https://doi.org/10.1515/9783110281712>

Vetter H., Welches Subjekt stirbt? Zur Vorgeschichte der Kritik an der These: Der Mensch ist Subjekt, w: H. Nagl-Docekal, H. Vetter (Hrsg.), Tod des Subjekts?, Oldenbourg Verlag, Wien–München 1987.

TOM ROCKMORE Marks a teoria wiedzy odzwierciedlonej

Bacon F., Novum organum, przeł. J. Wikarjak, ze wstępem K. Ajdukiewicza, PWN, Warszawa 1955.

Carver T., D. Blank, A Political History of the Editions of Marx and Engels' German Ideology Manuscripts, Palgrave Macmillan, London 2014. <https://doi.org/10.1057/9781137471161>

Engels F., List Fryderyka Engelsa do Arnolda Rugego z 26 czerwca 1842 roku (źródła archiwalne autora).

Hegel G. W. F., The Letters, eds C. Butler, Ch. Seiler, Indiana University Press, Bloomington 1985.

Iljencow E., Logika dialektyczna. Szkice z historii i teorii, przeł. W. Krzemień, PIW, Warszawa 1978.

Kołąkowski L., Główne nurty marksizmu, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009.

Lenin W. I., Materialism and Empiriocriticism, Foreign Languages Publishing House, Moscow 1947.

Lenin W. I., Materializm a empiriokrytycyzm, Książka i Wiedza, Warszawa 1984.

Marks K., F. Engels, Dzieła, Książka i Wiedza, Warszawa 1961–.

Wittgenstein L., Tractatus logico-philosophicus, przeł. i wstępem opatrzył B. Wolniewicz, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2011.

Zarembka P., Accumulation of capital, its definition: A century after Lenin and Luxemburg, „Research in Political Economy: Value, Capitalist Dynamics and Money”, 18/2000.

[https://doi.org/10.1016/S0161-7230\(2000\)18](https://doi.org/10.1016/S0161-7230(2000)18)

WOLFDIETRICH SCHMIED-KOWARZIK   Czy polityka jest w stanie poskromić ekonomię?

Arystoteles, Etyka nikomachejska, przeł. D. Gromska, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008.

Arystoteles, Polityka, przeł. L. Piotrowicz, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008.

Hegel G. W. F., *Zasady filozofii prawa*, przeł. A. Landman, PWN, Warszawa 1969.

Platon, *Charmides*, przeł. W. Witwicki, Antyk, Kęty 2002.

Platon, *Menon*, przeł. W. Witwicki, Antyk, Kęty 1999.

Platon, *Państwo*, przeł. W. Witwicki, Antyk, Kęty 2006.

Platon, *Uczta*, przeł. W. Witwicki, Antyk, Kęty 2006.

Marks K., F. Engels, *Werke in 43 Bänden*, Karl Dietz Verlag, Berlin 1956.

Schmied-Kowarzik W., *Die Dialektik der gesellschaftlichen Praxis. Zur Genesis und Kernstruktur der Marxschen Theorie*, Karl Alber, Freiburg im Breisgau–München 1981.

Schmied-Kowarzik W., *Das dialektische Verhältnis des Menschen zur Natur. Philosophiegeschichtliche Studien zur Naturproblematik bei Karl Marx*, Karl Alber, Freiburg im Breisgau 1984.

Siemek M. J., *Freiheit, Recht, Gerechtigkeit. Kants praktische Philosophie und die politische Ethik der Moderne*, w: M. J. Siemek, *Natur, Kunst, Freiheit. Deutsche Klassik und Romantik aus gegenwärtiger Sicht*, Fichte Studien Supplementa, Amsterdam–Atlanta 1998.

Siemek M. J., „Logos“ jako „dialogos“. *Greckie źródła intersubiektywnej racjonalności*, w: tegoż, *Wolność, rozum, intersubiektywność*, Oficyna Naukowa, Warszawa 2002.

Siemek M. J., *Marxismus und hermeneutische Tradition*, w: B. Waldenfels, J. M. Broekman, A. Pažanin (Hrsg.), *Phänomenologie und Marxismus*, Bd. 1: *Konzepte und Methoden*, Suhrkamp, Frankfurt am Main 1977.

Siemek M. J., *Vernunft und Interubjektivität. Zur philosophisch-politischen Identität der europäischen Moderne*, Schriften des Zentrums für Europäische Integrationsforschung, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden 2000.

Siemek M. J., *Wolność, prawo, sprawiedliwość. Filozofia praktyczna Kanta a polityczny etos nowoczesności*, w: tegoż, *Wolność, rozum, intersubiektywność*, Oficyna Naukowa, Warszawa 2002, s. 130.

PIOTR W. JUCHACZ   W poszukiwaniu prawości. Analiza filozoficzna dialogu Sokratesa z Kefalosem w I księdze Politei Platona (328b–331d)

Arystoteles, *Etyka nikomachejska*, przeł. D. Gromska, PWN, Warszawa 1956.

Arystoteles, *Retoryka. Poetyka*, przeł. H. Podbielski, PWN, Warszawa 1988.

Arystoteles, *Ustrój polityczny Aten*, przeł. L. Piotrowicz, PWN, Warszawa 1973.

Beverluis J., *Cross-Examining Socrates. A Defense of the Interlocutors in Plato's Early Dialogues*, Cambridge University Press, Cambridge 2000.

Bleicken J., *Die athenische Demokratie*, Schoeningh, Paderborn 1986.

Brumbaugh R. S., *Plato for the Modern Age*, The Crowell-Collier Press, New York 1962.

Diogenes Laertios, *Żywoty i poglądy słynnych filozofów*, przeł. I. Krońska, PWN, Warszawa 1968.

- Doroszewski W., Słownik języka polskiego, t. VI, PWN, Warszawa 1964.
- Finkielkraut A., Bezwstyd żyjących, "Gazeta Wyborcza", 19-20 listopada 2005, s. 17.
- Gajda J., Sofiści, Wiedza Powszechna, Warszawa 1989.
- Guthrie W. K. C., Filozofowie greccy od Talesa do Arystotelesa, przeł. A. Pawelec, Znak, Kraków 1996.
- Hansen M. H., Demokracja Ateńska w czasach Demostenesa. Struktura, zasady i ideologia, przeł. R. Kulesza, Wydawnictwo DIG, Warszawa 1999.
- Havelock E. A., "Dikaiosune". An essay in Greek intellectual history, "Phoenix", 23(1)/1969, "Studies Presented to G. M. A. Grube on the Occasion of His Seventieth Birthday".
<https://doi.org/10.2307/1086568>
- Havelock E. A., The Greek Concept of Justice. From Its Shadow in Homer to Its Substance in Plato, Harvard University Press, Cambridge MA 1978.
- Havelock E. A., Muza uczy się pisać. Rozważania o oralności i piśmienności w kulturze Zachodu, przeł. P. Majewski, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2006.
- Herodot, Dzieje, przeł. S. Hammer, Czytelnik, Warszawa 1954.
- Homer, Iliada, przeł. K. Jeżewska, Ossolineum, Wrocław 1986.
- Jowett B., The Dialogues of Plato, translated into English with analysis and introductions, Oxford University Press-Humphrey Milford, London 1871.
- Juchacz P. W., Dikaiosyne - sprawiedliwość. Genealogia pojęcia, "Filozofia Publiczna i Edukacja Demokratyczna", I(2)/2012.
- Juchacz P. W., Oblicza tyranii, w: tegoż, Deliberacja - Demokracja - Partycypacja. Szkice z teorii demokracji ateńskiej i współczesnej, Wydawnictwo Naukowe IF UAM, Poznań 2006.
- Juchacz P. W., Perswazja i przymus. Analiza filozoficzna I sceny Politei Platona, w: tegoż (red.), Forum Posnaniense, "Principia", XXXVI-XXXVII/2004.
- Juchacz P. W., Sokrates: demokrata czy oligarcha?, "Principia", XXX-XXXI/2001.
- Juchacz P. W., Sokrates. Filozofia w działaniu, Wydawnictwo Naukowe IF UAM, Poznań 2004.
- Ksenofont, Historia grecka, przeł. W. Klinger, Zakład Narodowy im. Ossolińskich-Wydawnictwo PAN, Wrocław 1958.
- Ksenofont, Wspomnienia o Sokratesie, w: tegoż, Pisma sokratyczne, przeł. L. Joachimowicz, PWN, Warszawa 1967.
- Lear J., Allegory and myth in Plato's Republic, w: G. Santas (ed.), The Blackwell Guide to Plato's "Republic", Blackwell Publishing, Malden 2006.
- Lizjasz, Przeciwno Eratostenesowi, członkowi rządu Trzydziestu. Mowa wygłoszona przez samego Lizjasza, w: tegoż, Mowy, przeł. R. Turasiewicz, PAU, Kraków 1998.
- Lizjasz, Przeciwno Hipotesesowi, w: tegoż, Mowy, przeł. R. Turasiewicz, PAU, Kraków 1998.
- Nails D., The People of Plato. A Prosopography of Plato and Other Socratics, Hackett Publishing Company, Indianapolis 2002.

Nichols M., Socrates and the Political Community. An Ancient Debate, SUNY Press, New York 1987.

Ostwald M., From Popular Sovereignty to the Sovereignty of Law. Law, Society and Politics in Fifth-Century Athens, University of California Press, Berkeley 1986.

<https://doi.org/10.1525/9780520909687>

Ottmann H., Geschichte des politischen Denkens, Bd. 1: Die Griechen, Teilband 1: Von Homer bis Sokrates, Verlag J.B. Metzler, Stuttgart 2001. https://doi.org/10.1007/978-3-476-03758-9_1

Platon, Fajdros, przeł. W. Witwicki, PWN, Warszawa 1958.

Platon, Gorgias, przeł. P. Siwek, PWN, Warszawa 1991.

Platon, Obrona Sokratesa, w: Platon, Eutyfron, Obrona Sokratesa, Kriton, przeł. W. Witwicki, PWN, Warszawa 1958.

Platon, Państwo, przeł. W. Witwicki, PWN, Warszawa 1958.

Platon, The Republic of Plato, translated with Introduction and Notes by Francis MacDonald Cornford, Oxford University Press, Oxford 1941.

Platon, The Republic of Plato, second edition, translated with notes and interpretive essay by Allan Bloom, Basic Books, USA 1991.

Platon, Rzeczpospolita w Dziesięciu Rozmowach, przeł. A. Bronikowski, Nakład Ks. Augusta Czartoryskiego w Komisie Księgarni A. Cybulskiego, Poznań 1884.

Platon, Teajtet, przeł. W. Witwicki, PWN, Warszawa 1959.

Platonos, Politeia, w: Platonis Opera, recognovit brevis adnotatione critica instruxit Iohannes Burnet, tomus IV - tetralogiam VIII continens, Oxonii E Typographeo Clarendoniano, Londini 1900.

Pseudo-Platon, Zimorodek i inne dialogi, przeł. L. Regner, PWN, Warszawa 1985.

Romilly J. de, Tragedia grecka, przeł. I. Sławińska, PWN, Warszawa 1994.

Rowe Ch., The literary and philosophical style of the "Republic", w: G. Santas (ed.), The Blackwell Guide to Plato's "Republic", Blackwell Publishing, Malden 2006.

Santas G., Methods of reasoning about justice in Plato's "Republic", w: tegoż (ed.), The Blackwell Guide to Plato's "Republic", Blackwell Publishing, Malden 2006.

<https://doi.org/10.1002/9780470776414>

Siemek M. J., Logos i polis. Nowoczesność wobec antycznych wzorców społecznego rozumienia, "Archiwum Historii Filozofii i Myśli Społecznej", 42/1997.

Siemek M. J., Logos jako dialogos. Greckie źródła intersubiektywnej racjonalności, "Principia", XXVII-XXVIII/2000.

Siemek M. J., Wykłady z filozofii społecznej, w: M. J. Siemek, Wykłady z filozofii nowoczesności, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012.

Słownik języka polskiego, t. II, red. M. Szymczak, PWN, Warszawa 1979.

Strauss L., The City and Man, University of Chicago Press, Chicago 1964.

Strauss L., The problem of Socrates. Five lectures, w: L. Strauss, The Rebirth of Classical Political Rationalism. An Introduction to the Thought of Leo Strauss, The University of Chicago Press, Chicago 1989.

Tukidydes, Wojna peloponeska, przeł. K. Kumaniecki, Ossolineum, Wrocław 1991.

Turasiewicz R., Wstęp, w: Lizjasz, Mowy, przeł. R. Turasiewicz, PAU, Kraków 1998.

Turasiewicz R., Życie i twórczość Lizjasza, PAU, Kraków 1999.

Vlastos G., Socrates. Ironist and Moral Philosopher, Cornell University Press, New York 1991.

<https://doi.org/10.1017/CBO9780511518508>

Voegelin E., Platon, przeł. A. Legutko-Dybowska, Teologia Polityczna, Warszawa 2009.

Witwicki W., Objaśnienia do księgi pierwszej, w: Platon, Państwo, t. II, PWN, Warszawa 1958.

Wolski J., Starożytność, PWN, Warszawa 1994.

ERZSÉBET RÓZSA Od miłości do uznania. Historyczna ewolucja Heglowskiej koncepcji intersubiektywności

Brandom R., Begründen und Begreifen. Eine Einführung in den Inferentialismus, Suhrkamp, Frankfurt am Main 2001.

Brandom R., Selbstbewusstsein und Selbst-Konstitution. Die Struktur von Wünschen und Anerkennung, w: Hegels Erbe, hrsg. von C. Halbig, M. Quante, L. Siep, Suhrkamp, Frankfurt am Main 2004.

Cobben P., Anerkennung als moralische Freiheit, "Philosophisches Jahrbuch", 116(I)/2009.

Düsing E., K. Düsing, Gesetz und Liebe. Untersuchungen zur Kantkritik und zum Ethik-Entwurf in Hegels Frankfurter Jugendschriften, w: Subjektivität und Anerkennung, hrsg. von B. Merker, G. Mohr, M. Quante, Mentis, Paderborn 2004.

Emundts D., R.-P. Horstmann, G. W. F. Hegel, Eine Einführung, Reclam, Stuttgart 2002.

Goethe J. W., Lata nauki Wilhelma Meistra, przeł. P. Chmielowski, Nakład i Druk S. Lewentala, Warszawa 1893.

Hegel G. W. F., Differenz des Fichteschen und Schellingschen Systems der Philosophie, w: tegoż, Werke in zwanzig Bänden. Auf der Grundlage der Werke von 1832-1845 neu edierte Ausgabe, hrsg. von E. Moldenhauer, K. M. Michael, Suhrkamp, Frankfurt am Main 1986, Bd. II.

Hegel G. W. F., Entwürfe über Religion und Liebe, w: tegoż, Werke in zwanzig Bänden. Auf der Grundlage der Werke von 1832-1845 neu edierte Ausgabe, hrsg. von E. Moldenhauer, K. M. Michael, Suhrkamp, Frankfurt am Main 1986, Bd. I.

Hegel G. W. F., Philosophie des Geistes, w: tegoż, Jenaer Systementwürfe III. Naturphilosophie und Philosophie des Geistes, neu herausgegeben von R. P. Horstmann, Felix Meiner, Hamburg 1987.

Henrich D., Hegel im Kontext, Suhrkamp, Frankfurt am Main 2010 (wyd. 1. 1971).

Honneth A., Arbeit und Anerkennung. Versuch einer Neubestimmung, w: Anerkennung, hrsg. von H.-C. Schmidt am Busch, C. F. Zurn, Akademie Verlag, Berlin 2009.

<https://doi.org/10.1524/dzph.2008.56.3.327>

- Honneth A., *Leiden an Unbestimmtheit*, Reclam, Stuttgart 2001.
- Honneth A., *Von der Begierde zur Anerkennung. Hegels Begründung von Selbstbewusstsein*, w: *Hegels Phänomenologie des Geistes. Ein kooperativer Kommentar zu einem Schlüsselwerk der Moderne*, hrsg. von K. Vieweg, W. Welsch, Suhrkamp, Frankfurt am Main 2008.
- Horstmann R.-P., *Einleitung*, w: *G. W. F. Hegel, Jenaer Systementwürfe III. Naturphilosophie und Philosophie des Geistes. Naturphilosophie und Philosophie des Geistes*, neu herausgegeben von R.-P. Horstmann, Felix Meiner, Hamburg 1987.
- Jamme Ch., *Ein ungelehrtes Buch. Die philosophische Gemeinschaft zwischen Hölderlin und Hegel in Frankfurt 1797-1800*, "Hegel-Studien", 23/1983. <https://doi.org/10.28937/978-3-7873-3084-3>
- Karásek J., *Das Andere seiner Selbst. Zur Logik der Anerkennungstheorie in der Phänomenologie des Geistes*, w: *Hegels Phänomenologie des Geistes. Ein kooperativer Kommentar zu einem Schlüsselwerk der Moderne*, hrsg. von K. Vieweg, W. Welsch, Suhrkamp, Frankfurt am Main 2008.
- Kotkavirta J., *Liebe und Vereinigung*, w: *Subjektivität und Anerkennung*, hrsg. von B. Merker, G. Mohr, M. Quante, Mentis, Paderborn 2004.
- McDowell J., *Selbstbestimmende Subjektivität und externer Zwang*, w: *Hegels Erbe*, hrsg. von C. Halbig, M. Quante, L. Siep, Suhrkamp, Frankfurt am Main 2004.
- Moyar D., *Die Verwirklichung meiner Autorität: Hegels komplementäre Modelle von Individuen und Institutionen*, w: *Hegels Erbe*, hrsg. von C. Halbig, M. Quante, L. Siep, Suhrkamp, Frankfurt am Main 2004.
- Pippin R., *Hegel's Practical Philosophy: Rational Agency as Ethical Life*, Cambridge University Press, Cambridge, NY 2008. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511808005>
- Pippin R., *Hegels praktischer Realismus. Rationales Handeln als Sittlichkeit*, w: *Hegels Erbe*, hrsg. von C. Halbig, M. Quante, L. Siep, Suhrkamp, Frankfurt am Main 2004.
- Quante M., *Der reine Begriff des Anerkennens. Überlegungen zur Grammatik der Anerkennungsrelation in Hegels Phänomenologie des Geistes*, w: *Anerkennung*, hrsg. von H.-C. Schmidt am Busch, C. F. Zurn, Akademie Verlag, Berlin 2009.
- Quante M., *Die Wirklichkeit des Geistes. Studien zu Hegel*, Suhrkamp, Frankfurt am Main 2011.
- Rózsa E., *Der Mensch als Mangelwesen und das Bedürfnis der Technik*, w: *Anthropologie und Technik. Ein deutsch-ungarischer Dialog*, hrsg. von M. Quante, E. Rózsa, Wilhelm Fink Verlag, München 2012.
- Rózsa E., *Modern Individuality in Hegel's Practical Philosophy*, Brill, Leiden-Boston 2012. <https://doi.org/10.1163/9789004235724>
- Rózsa E., *Personale und soziale Identitäten im Hinblick auf Strukturrelationen des Selbst bei Hegel*, "Hegel-Jahrbuch" (w druku).
- Rózsa E., *The question of modern individuality on the points of intersection of system, conceptuality, and phenomenality*, w: *tejże, Modern Individuality in Hegel's Practical Philosophy*, Brill, Leiden-Boston 2012. <https://doi.org/10.1163/9789004235724>
- Schiller F., *"Listy o estetycznym wychowaniu człowieka" i inne rozprawy*, przeł. I. Krońska, J. Prokopiuk, Czytelnik, Warszawa 1972.

Siemek M. J., Von Marx zu Hegel. Zum sozialphilosophischen Selbstverständnis der Moderne, Königshausen & Neumann, Würzburg 2002.

Siep L., Anerkennung als Prinzip der praktischen Philosophie. Untersuchungen zu Hegels Jenaer Philosophie, Karl Alber Verlag, Freiburg 1979.

Siep L., Anerkennung in der Phänomenologie des Geistes und in der heutigen praktischen Philosophie, w: Anerkennung, hrsg. von H-C. Schmidt am Busch, C. F. Zurn, Akademie Verlag, Berlin 2009.

Stekeler-Weithofer P., Wer ist der Herr, wer ist der Knecht? Der Kampf zwischen Denken und Handeln als Grundform jedes Selbstbewusstseins, w: Hegels Phänomenologie des Geistes. Ein kooperativer Kommentar zu einem Schlüsselwerk der Moderne, hrsg. von K. Vieweg, W. Welsch. Suhrkamp, Frankfurt am Main 2008.

Taylor Ch., Hegel, Suhrkamp, Frankfurt am Main 1993 (wyd. I, Cambridge 1975).

Taylor Ch., Źródła podmiotowości. Narodziny tożsamości nowoczesnej, przeł. M. Gruszczyński i inni, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001.

Tillich P., Vorlesung über Hegel, hrsg. E. Sturm, Walter de Gruyter, Berlin-New York 1995 (Original-Ausg. Frankfurt am Main 1931/32).

RAINER ADOLPHI Pokusy rozumu. Romantyzm w tradycjach europejskiej Nowoczesności – na przykładzie Niemiec i Polski

Adolphi R., „Romantik”: Selbstverständnisse einer Epoche im Prozeß des europäischen Kulturtransfers, w: M. Kopij-Weiß, M. Zielińska (Hrsg.), Transfer und Vergleich nach dem Cross-Cultural-Turn. Studien zu deutsch-polnischen Kulturtransferprozessen, Leipziger Universitätsverlag, Leipzig 2015.

François É., H. Schulze (Hrsg.), Deutsche Erinnerungsorte, Bd. II, C.H. Beck Verlag, München 2001.

Kerski B., K. Kotula, K. Wóycicki (Hrsg.), Zwangsverordnete Freundschaft? Die Beziehung zwischen der DDR und Polen 1949–1990, Fibre Verlag, Osnabrück 2003.

Kobylińska E., A. Lawaty, R. Stephan (Hrsg.), Deutsche und Polen. 100 Schlüsselbegriffe, Piper, München 1992.

Kobylińska E., A. Lawaty, R. Stephan (red.), Polacy i Niemcy. 100 kluczowych pojęć, Biblioteka „Więzi”, Warszawa 1996.

Lawaty A., H. Orłowski (Hrsg.), Deutsche und Polen. Geschichte – Kultur – Politik, Piper, München 2003.

Lawaty A., H. Orłowski (red.), Polacy i Niemcy. Historia – kultura – polityka, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2003.

Lukács G., Die Zerstörung der Vernunft, Aufbau Verlag, Berlin 1954.

Schmitt C., Politische Romantik, Duncker & Humblot, München–Leipzig 1919.

Siemek M. J., Kultur und Zivilisation. Zwischen Tradition und Modernität, w: A. Lawaty, H. Orłowski (Hrsg.), Deutsche und Polen. Geschichte – Kultur – Politik, Piper, München 2003.

Siemek M. J., Kultura i cywilizacja. Między tradycją a nowoczesnością, w: A. Lawaty, H. Orłowski (red.), Polacy i Niemcy. Historia – kultura – polityka, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2003.

Tokarzewska M., „Gemeinschaft“, „Gesellschaft“, „stowarzyszenie“ – von einem Übersetzungsproblem zum Versuch einer vergleichenden Geschichte soziologischer Grundbegriffe, w: M. Kopij-Weiß, M. Zielińska (Hrsg.), Transfer und Vergleich nach dem Cross-Cultural-Turn. Studien zu deutsch-polnischen Kulturtransferprozessen, Leipziger Universitätsverlag, Leipzig 2015.

Weber M., Etyka protestancka a duch kapitalizmu, przeł. P. Miziński, B. Baran, Aletheia, Warszawa 2011. <https://doi.org/10.31338/uw.9788323528135>

Weber M., Gesammelte Aufsätze zur Religionsphilosophie, 3. Bände, Mohr, Tübingen 1920/1921.

Weber M., Die Protestantische Ethik I. Eine Aufsatzsammlung, wyd. 7, Verlag Haus Mohn, Gütersloh 1984.

Windelband W., Lehrbuch der Geschichte der Philosophie, wyd. 6, Mohr, Tübingen 1912.

ELLEN DRÜNERT   Wschód w nas

Antwerpes F.-J., Auf der Suche nach der europäischen Identität. Die Rolle der Euregios im zukünftigen Europa, „Via Regia. Blätter für Internationale Kommunikation“, 1/1992.

Habermas J., Eine Art Schadensabwicklung. Kleine politische Schriften, Bd. 6, Suhrkamp, Frankfurt am Main 1987.

Habermas J., Der gespaltene Westen. Kleine politische Schriften, Bd. 10, Suhrkamp, Frankfurt am Main 2004.

Osterhammel J., Die Flughöhe der Adler. Historische Essays zur globalen Gegenwart, C.H. Beck, München 2017. <https://doi.org/10.17104/9783406704857>

Riedel M., Das Andere Deutschland, Legende und Wirklichkeit, „Loccumer Protokolle“, 6/1993.

Riedel M., Zeitkehre in Deutschland. Wege in das vergessene Land, Siedler Verlag, Berlin 1991.

Schlette H. R., Das Eine und das Andere. Studien zur Problematik des Negativen in der Metaphysik Plotins, Max Hüber Verlag, München 1966.

Schlögel K., Die Mitte liegt ostwärts, Fischer Verlag, München–Wien 2002.

Siemek M. J., O nowej Europie i Wschodzie w nas, w: tegoż, Wolność, rozum, intersubiektywność, Oficyna Naukowa, Warszawa 2002.

Siemek M. J., Der Osten in uns, „Loccumer Protokolle“, 6/1993.

Siemek M. J., Vernunft und Intersubjektivität. Zur philosophisch-politischen Identität der europäischen Moderne, Schriften des Zentrum für Europäische Integrationsforschung (ZEI), Bd. 13, Baden-Baden 2000.

LUDDER KÜHNHARDT   Czy istnieje filozofia polityczna zjednoczonej Europy?

Baumann F., Energiesolidarität als Instrument der Versorgungssicherheit, "CAP

Aktuell", 6/2008, www.cap-lmu.de/publikationen/2008/cap-aktuell-2008-06.php [dostęp 12.10.2017].

Böckenförde E.-W., Staat, Verfassung, Demokratie. Studien zur Verfassungstheorie und zum Verfassungsrecht, Suhrkamp, Frankfurt am Main 1991.

Colombo A. (ed.), Subsidiarity Governance. Theoretical and Empirical Models, Palgrave Macmillan, New York 2012.

Coudenhove-Kalergi R. N. Graf von, Pan-Europa, Pan-Europa Verlag, Wien 1923.

Davies N., Europa. Rozprawa historyka z historią, przeł. E. Tabakowska, "Znak", Kraków 2010.

Deklaracja stuttgartarcka o Unii Europejskiej (Stuttgart, 19 czerwca 1983 roku)
http://aei.pitt.edu/1788/1/stuttgart_declaration_1983.pdf [dostęp 18.10.2017].

Diekmann A., Th. Voss (Hrsg.), Rational-Choice-Theorie in den Sozialwissenschaften. Anwendungen und Probleme, Oldenbourg, München 2004.

Döring L., Fundament für Europa. Subsidiarität - Föderalismus - Regionalismus, LIT Verlag, Münster 2004.

Forsyth M., The political theory of federalism: The relevance of classical approaches, w: B. F. Nelsen, A. Stubb (eds), The European Union: Readings on the Theory and Practice of European Integration, Palgrave Macmillan, Houndmills 2003.

Friedrich C. J. (Hrsg.), Trends of Federalism in Theory and Practice, Praeger, New York-Washington-London 1968.

Gehler M., Europa: Ideen, Institutionen, Vereinigung, Olzog, München 2010.

Haas E. B., The Uniting of Europe: Political, Social and Economic Forces, 1950-1957, Stanford University Press, Stanford 1958.

Hallstein W., Der unvollendete Bundesstaat. Europäische Erfahrungen und Erkenntnisse, Econ, Düsseldorf-Vienna 1969.

Hochwieser R., Legitimität kraft Verfassung: Inwieweit kann eine Europäische Verfassung das demokratische Legitimitätsdefizit der Europäischen Union verringern oder beheben?, Peter Lang, Frankfurt am Main 2002.

Holzinger K. u a. (Hrsg.), Die Europäische Union. Theorien und Analysekonzepte, Schöningh, Paderborn 2005.

Hooghe L., Marks G., Multi-Level Governance and European Integration, Rowman & Littlefield, Lanham 2001. <https://doi.org/10.2139/ssrn.302786>

Horn Ch., Einführung in die politische Philosophie, wyd. 3, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt 2012.

Ipsen H. P., Europäisches Gemeinschaftsrecht, Mohr Siebeck, Tübingen 1982.

- Jachtenfuchs M., The governance approach to European integration, "Journal of Common Market Studies", 39/2001. <https://doi.org/10.1111/1468-5965.00287>
- Jarass H. D., Charta der Grundrechte der Europäischen Union. Kommentar, C.H. Beck, München 2010.
- Jun U., B. Höhne (Hrsg.), Parteienfamilien. Identitätsbestimmend oder nur noch Etikette?, Verlag Barbara Budrich, Opladen 2012. <https://doi.org/10.2307/j.ctvdf0fdx>
- Kühnhardt L., Europäische Union und föderale Idee. Europapolitik in der Umbruchzeit, C.H. Beck, München 1993.
- Kühnhardt L., European Union - The Second Founding. The Changing Rationale of European Integration, "Schriften des Zentrum für Europäische Integrationsforschung", Bd. 67, wyd. 2, Nomos, Baden-Baden 2010.
- Kunz V., Rational Choice, Campus - Dieckmann, Frankfurt am Main-New York 2004.
- Mandry Ch., Europa als Wertegemeinschaft. Eine theologisch-ethische Studie zum politischen Selbstverständnis der Europäischen Union, Nomos, Baden-Baden 2009. <https://doi.org/10.5771/9783845218809>
- Mittag J. (Hrsg.), 30 Jahre Direktwahlen zum Europäischen Parlament (1979-2009). Europawahlen und EP in der Analyse, Nomos, Baden-Baden 2011. <https://doi.org/10.5771/9783845230382>
- Nicolaidis K., R. Howse (eds), The Federal Vision: Legitimacy and Levels of Governance in the United States and the European Union, Oxford University Press, New York 2003.
- Ophüls C. F., Zur ideengeschichtlichen Herkunft der Gemeinschaftsverfassung", w: E. von Caemmerer, H.-J. Schlochauer, E. Steindorff (Hrsg.), Probleme des europäischen Rechts. Festschrift für Walter Hallstgein zu seinem 65. Geburtstag, Vittorio Klostermann, Frankfurt am Main 1966.
- Pagden A. (ed.), The Idea of Europe. From Antiquity to the European Union, Cambridge University Press, Cambridge 2002. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511496813>
- Pernice I., Multi-level constitutionalism in the European Union, "European Law Review", 27(1)/2002.
- Peterson J., E. Bomberg, Decision-Making in the European Union, Palgrave, London 1999. <https://doi.org/10.1007/978-1-349-27507-6>
- Pinder J., European Community: The Building of a Union, Oxford University Press, Oxford 1991.
- Rosamond B., Theories of European Integration, Palgrave, Houndmills 2000.
- Sbragia A. (ed.), Euro-Politics, Brookings Institution, Washington D.C. 1992.
- Schmale W., Geschichte Europas, Böhlau, Wien-Köln-Weimar 2000. <https://doi.org/10.7767/boehlau.9783205127697>
- Schmale W., Geschichte und Zukunft der europäischen Identität, Kohlhammer, Stuttgart 2008.
- Schönberger Ch., Unionsbürger. Europas föderales Bürgerrecht in vergleichender Sicht, Mohr Siebeck, Tübingen 2005.
- Seibt F., Die Begründung Europas. Ein Zwischenbericht über die letzten tausend Jahre, S. Fischer, Frankfurt am Main 2002.

Siemek M. J., Vernunft und Intersubjektivität. Zur philosophisch-politischen Identität der europäischen Moderne. Schriften des Zentrum für Europäische Integrationsforschung, Bd. XIII, Nomos, Baden-Baden 2000.

Streit C. K., Union Now, Harper & Brothers, New York 1939.

Sturm R., Das europäisierte deutsche Regierungssystem, w: K. H. Schrenk, M. Soldner (Hrsg.), Analyse demokratischer Regierungssysteme, VS Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden 2010.

https://doi.org/10.1007/978-3-531-91955-3_11

Tönnies F., Wspólnota i stowarzyszenie. Rozprawa o komunizmie i socjalizmie jako empirycznych formach kultury, przeł. M. Łukasiewicz, PWN, Warszawa 1988.

Vitzthum W. Graf (Hrsg.), Europäischer Föderalismus: Supranationaler, subnationaler und multiethnischer Föderalismus in Europa, Duncker & Humblot, Berlin 2000.

<https://doi.org/10.3790/978-3-428-50225-7>

Wiener A., Th. Diez, European Integration Theory, Oxford University Press, Oxford 2004.

Zweifel Th. D., Democratic Deficit? Institutions and Regulation in the European Union, Switzerland and the United States, Lexington Books, Lanham MA 2007.

OTFRIED HÖFFE   Od obywatelstwa minimalnego do obywatelstwa kosmopolitycznego. Refleksje nad tożsamością obywatela w kulturze Zachodu

Berlin I., Dwie koncepcje wolności, w: tegoż, Cztery eseje o wolności, przeł. H. Bartoszewicz, PWN, Warszawa 1994.

Foucault M., Archeologia wiedzy, przeł. A. Siemek, PIW, Warszawa 1977.

Greenblatt S., Marvelous Possessions: The Wonder of the New World, University of Chicago Press, Chicago 1992. <https://doi.org/10.7208/chicago/9780226306575.001.0001>

Höffe O., Demokratie im Zeitalter der Globalisierung, C. H. Beck, München 2002.

<https://doi.org/10.15448/1984-6746.2001.1.34982>

Höffe O., Gibt es ein interkulturelles Strafrecht? Ein philosophischer Versuch, Suhrkamp, Frankfurt am Main 1999.

Höffe O., Vernunft und Recht. Bausteine zu einem interkulturellen Rechtsdiskurs, Suhrkamp, Frankfurt am Main 1998.

Höffe O., Wirtschaftsbürger, Staatsbürger, Weltbürger. Politische Ethik im Zeitalter der Globalisierung, C. H. Beck, München 2004.

Kymlicka W., W. Norman, Return of the citizen: A survey of recent work on citizenship theory, "Ethics", 104/1994.

<https://doi.org/10.1086/293605>

Leydet D., "Citizenship", w: E. N. Zalta (ed.), The Stanford Encyclopedia of Philosophy <http://plato.stanford.edu/entries/citizenship/> [dostęp 25.02.2013].

Machiavelli N., Rozważania nad pierwszym dziesięcioksięgiem historii Rzymu Liwiusza, przeł. K. Żaboklicki, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2009.

<https://doi.org/10.31338/uw.9788323513056>

Pinzani A., An den Wurzeln moderner Demokratie. Bürger und Staat in der Neuzeit, Akademie Verlag, Berlin 2009.

<https://doi.org/10.1524/9783050046983>

Schuster M., Die Begegnung mit dem Fremden. Wertungen und Wirkungen in Hochkulturen vom Altertum bis zur Gegenwart, Teubner, Stuttgart-Leipzig 1996.

Sellin Th., Culture Conflict and Crime. A Report of the Subcommittee on Delinquency of the Committee on Personality and Crime, Social Science Research Center, New York 1938.

Sennett R., J. Cobb, The Hidden Injuries of Class, W. W. Norton & Company, New York 1972.

Sternberger D., Verfassungspatriotismus, w: Grundfragen der Demokratie, Folge 3, Landeszentrale für Politische Bildung, Hannover 1982.